

גזרת נח"י ל"י/ה (נל"י/ה)

(1) לגזרה זו שייכים כל הפעלים שלה"פ שלהם (אות השורש השלישית) היא יו"ד נחה (שקטה). לאורך הנטייה בגזרה זו מתחלפת לה"פ יו"ד נחה בה"א נחה. למשל, בנטיית הפועל בָּנָה:

	פ	צ	ף
באות השורש השלישית	בָּ	בָּ	בָּ
נהוג לכתוב: י/ה.	בָּ	בָּ	בָּ
שורש הפועל בָּנָה הוא אפוא:	בָּ	בָּ	בָּ
ב-נ-י/ה ⁽²⁾	בָּ	בָּ	בָּ
ו ⁽¹⁾	בָּ	בָּ	בָּ

(2) כל הבניינים בגזרה זו נוטים על דרך הגזרה (אין בניין שנוטה על דרך השלמים).

(3) בגזרה זו רק **תחילת הבניינים** דומה לצורות הבניינים בגזרת השלמים:

נל"י/ה	פ	צ
קָנָה	קָנָה	קָנָה
נִקְנָה	נִקְנָה	נִקְנָה
הִקְנָה	הִקְנָה	הִקְנָה
הִקְנָה	הִקְנָה	הִקְנָה
רָמָה	רָמָה	רָמָה
רָמָה	רָמָה	רָמָה
הִתְקַשָּׁה	הִתְקַשָּׁה	הִתְקַשָּׁה

(4) בכל הבניינים גוף נסתר בעבר בסיומת אָה: בָּנָה, נִבְנָה, הִגְלָה, הִגְלָה, פָּסָה, פָּסָה, הִתְפַּסָּה

(5) בכל הבניינים גוף נסתרת בעבר בסיומת תָה: בָּנְתָה, נִבְנְתָה, הִגְלְתָה, הִגְלְתָה, פָּסְתָה, פָּסְתָה, הִתְפַּסְתָה

(6) בכל הבניינים הווה נסתר ועתיד (בגופים מדבר/ים, נוכח, נסתר/ת) בסיומת אָה:

הווה: קוֹנָה, נִקְנָה, מְרַשָּׂה, מְרַשָּׂה, מְפַנָּה, מְפַנָּה, מְתַפְנָה

עתיד (תחיליות אית"ט): קִנְיָה, תִּקְנֶינָה, אֲרַשָּׂה, נִרְשָׂה, תִּפְנֶינָה, תִּתְפַּנֶּה

(7) בכל הבניינים (מלבד פִּעַל והִפְעֵל) צורת הציווי לנוכח בסיומת אָה: בָּנָה! הִגְלָה! הִפְנֶה! כִּפֶּה! הִתְפַּנֶּה!

(8) בכל הבניינים (מלבד פִּעַל והִפְעֵל) שם הפועל בסיומת אות⁽³⁾: לְבָנֹת, לְהִבְנֹת, לְהַרְשֹׁת, לְכַבֹּת, לְהִתְפַּתֹּת

(9) בכל הבניינים גוף נוכחות ונסתרות בעתיד בהברת אִי לפני הסיומת זָה: תִּקְנֶינָה, תִּבְנֶינָה, תִּרְשֶׁינָה⁽⁴⁾

(1) בגוף שלישי נסתרים ונסתרות בעבר (למשל: בָּנוּ) אין זָכַר לאות השורש השלישית.

(2) דרך נוספת לייצג שורשים בגזרה זו היא לכתוב רק יו"ד בלה"פ, למשל: ב-נ-י

(3) החולם המלא בשם הפועל בגזרת נל"י/ה מופיע גם בכתוב מלא וגם בכתוב חסר, וזאת בניגוד לגזרת השלמים שבה שם הפועל בבניין קל בכתוב

חסר מנוקד בחולם חסר: לְכַרֹּת (לכרות) בור [שורש כ-ר-ה] [לכרות] ברית [שורש כ-ר-ת].

(4) כמו-כן, סוגל מלא לפני הסיומת זָה יבוא גם בציווי לנוכחות: קִנְיָה! הִבְנֶינָה! הִרְשֶׁינָה! כִּפֶּינָה! הִתְפַּנֶּינָה!

- א. צורות **בינוני־פעול** בבניין קל הן דווקא על דרך השלמים, כלומר לה"פ יוד איננה נחה, אלא עיצורית (נהגית בצליל y). כך למשל, צורות בינוני־פעול מן הפועל תָּלַח: תָּלוּי (כמו שְׁמוּר); תָּלוּיָה (כמו שְׁמוּרָה); תָּלוּיִים (כמו שְׁמוּרִים); תָּלוּיֹת (כמו שְׁמוּרוֹת). דוגמאות נוספות: בָּנוּי, רְצוּיָה, קְנוּיִים, פְּנוּיֹת, מְנוּי ועוד.
- ב. לצורת הבינוני נקבה בבניין קל קיימת לצד הצורה הרגילה צורת משנה מְלִיצִית⁽¹⁾ בסיומת אָה:

צורה מְלִיצִית	צורה רגילה
בוֹכָה	בוֹכָה
הוֹמָה ⁽²⁾	הוֹמָה
צוֹפָה	צוֹפָה
פוֹרָה ⁽³⁾	פוֹרָה

צורות מליציות אלה אנו מוצאים בשירה המקראית, למשל במגילת איכה: "עֲלֵאֲלֶהָ אֲנִי בּוֹכָה, עֵינַי עֵינַי יִרְדָּה מֵיַם כִּי־רָחַק מִמְּנִי מְנַחֵם, מְשִׁיב נֶפְשִׁי; הֵיוּ בְנֵי שׁוֹמְמִים כִּי גָבַר אֲוִיב" (איכה א, ט"ז) או בספר ישעיה: "תִּשְׁאֲוֹת מְלֵאָה עִיר הוֹמָה קִרְיָה עֲלִיזָה; חֲלָלִיךָ לֹא חֲלָלִי־חָרַב וְלֹא מִתִּי מְלַחְמָה" (ישעיה כב, ב).

וגם בבית הראשון של ההמנון הלאומי "התקווה":

כָּל עוֹד בְּלֶבֶב פְּנוּיָה
נֶפֶשׁ יְהוּדֵי הוֹמָה.
וּלְפָאֲתַי מְזַרְחַח קְדִימָה
עֵינַי לְצִוּוֹן צוֹפָה

צורות היק e (אנלוגיות) – הסבר

הַקֶּשׁ (אנלוגיה) הוא תופעה לשונית שבה הדוברים הוגים צורות בגזרה מסוימת על פי ההגייה הנהוגה בגזרה אחרת. אנלוגיות מתרחשות באופן טבעי בשפת הדיבור, והן נחשבות פעמים רבות ל"לא כשרות" או בלתי־תקינות. חלק מדוברי העברית, לדוגמה, הוגים פעלים מגזרות החסרים (חפ"ן או חפ"יץ) בבניין הפעיל בהווה בתנועת e במקום בתנועת a: "מְכִיר" (צורה שגויה) במקום מְכִיר (צורה תקינה). הדוברים עושים זאת בהשפעת גזרה אחרת, גזרת נע"ו/י, שבה פעלים בבניין הפעיל בעבר ובהווה נהגים בתנועת e, כמו למשל: מְכִים. אנו נאמר, אם כן, שדוברים הוגים מילים בגזרה מסוימת באנלוגיה לגזרה אחרת.

בגזרת נחי ל"י/ה (נל"י/ה) קיימות צורות באנלוגיה לגזרת נחי ל"א (נל"א). באנלוגיות אלה לה"פ יו"ד מתחלפת באות אל"ף, למשל בשמות הפעולה בגזרת נל"י/ה (ראה בעמוד הבא). אנלוגיות בין גזרות אלה קיימות גם בכיוון ההפוך, כלומר כאשר צורות בגזרת נל"א נהגות באנלוגיה לגזרת נל"י/ה. אנלוגיות נל"י/ה ↔ נל"א רווחות כבר בלשון חז"ל וחלקן התקבלו כתקינות בעברית החדשה.

(1) דיבור מְלִיצִי הוא דיבור חגיגי ופיזי. צורות מליציות הן צורות במשלב לשוני גבוה שאנו מוצאים למשל בשירה המקראית. הצורות בוכייה, הומייה וצופייה הן צורות מליציות, אך באופן מפתיע דוברי העברית החדשה משתמשים בצורה פורייה במשלב הדיבור הרגיל.

(2) משמעות הפועל הָמָה היא להשמיע קול שקט ומתמשך, כמו הקול שמשמיעה היונה. הפועל הָמָה מוכר גם בהקשר של מקום שבו פעילות ורעש של אנשים; מקום מלא חיים, כמו למשל, שוק הוֹמָה או כיכר הוֹמָה. משמעות מטפורית – בעיקר בלשון הספרות – היא בהקשר לנפש האדם או לליבו של אדם כאשר הוא מתרגש ממשחו או משתוקק למשחו, כמו ב"תקווה" במשפט "נפש יהודי הומייה".

(3) ראו הערה (1)

בניין קל – שלושה משקלים

- 1) **קָטִילָה** [בשלמים: סְגִירָה]: מן הפועל **בָּנָה** ← *בְּנִיָּה < **בָּנָה**⁽¹⁾
 דוגמאות נוספות: קָנְיָה, כְּפִיָּה, זְכִיָּה, פְּנִיָּה וגם שְׂגִיָּאָה (מן הפועל שָׁגָה – צורה **באנלוגיה לגזרת נל"א**)
- 2) **קָטְלָה** [בשלמים: צָעָקָה]: מן הפועל **בָּדָה** ← **בָּדָה**⁽²⁾. דוגמאות נוספות: רְאָיָה, מְנִיָּה, חוֹיָה, חֲנִיָּה⁽²⁾
- 3) **מִקְטַל** [בשלמים: מְרַדֵּף]: מן הפועל **פָּנָה** ← **מִפְנָה**. דוגמאות נוספות: מְשַׁגָּה, מְשַׁנָּה, מְתַנָּה

בניין נפעל – משקל הקטלות

[בשלמים: הִצְמַדוּת]: מן הפועל **נָבְנָה** ← **הִבְנוּת**⁽³⁾. דוגמאות נוספות: הִתְנַלְּתָה, הִתְנַלְּתָה, הִשְׁנִיתָה.
 ☞ סימן זיהוי: חד"ק (חיריקדגשקמץ).

בניין הפעיל – שני משקלים

- 1) **הִקְטִילָה** [בשלמים: הִבְטָחָה]: מן הפועל **הִפְלָה** ← **הִפְלִיָּה**. דוגמאות נוספות: הִפְרִיָּה, הִשְׁקִיָּה, הִדְמִיָּה, הִפְנִיָּה, הִקְנִיָּה, הִבְנִיָּה וגם הִרְצִיָּה, הִשְׁנִיָּה, הִחְנִיָּה, הִסְנִיָּה, הִתְנַיָּה (צורות **באנלוגיה לגזרת נל"א**)
- 2) **אִקְטִילָה** [בשלמים: אִבְטָחָה]: מן הפועל **הִפְלָה** ← **אִפְלִיָּה**

בניין פיעל – שני משקלים

- 1) **קָטוּל** [בשלמים: בְּקוּשׁ]: מן הפועל **שָׁנָה** ← **שָׁנוּי**⁽⁴⁾. דוגמאות נוספות: זָכוּי, פְּנוּי, מְנוּי, לְוּי, וְדוּי, רְשׁוּי
- 2) **קָטְלָה** [בשלמים: בְּקִשָּׁה]: מן הפועל **צָנָה** ← **צָנָה**⁽⁵⁾ (צורה **באנלוגיה לגזרת נל"א**).

בניין התפעל – משקל התקטלות

[בשלמים: הִתְלַבְּטוּת]: מן הפועל **הִתְנַגְּלָה** ← **הִתְנַגְּלוּת**. דוגמאות נוספות: הִתְנַחֲזוּת, הִתְעַלְּלוּת, הִשְׁתַּנְּנוּת, הִזְדַּחְחוּת, הִזְדַּכְּכוּת, הִשְׁתַּתְּהוּת, הִשְׁתַּטְּטוּת וגם צורה בהידמות מלאה: הִדְמַוּת [ד-מ-י/ה]

כַּלּף כַּרְעַל: אִזְרָה קוֹבָצִים אֶל כּוּי הַשׁוּרֵי!

לְכֹן, אֶל מִנַּת לְקוֹבֵץ לְאִיזוֹ אִזְרָה שׁוּרֵי מִיָּה מִסוּיָּה יֵשׁ לְכֹן תְּחִילָה אֶת הַשׁוּרֵי אֶל.
 כְּדִי לְכֹן שׁוּרֵי אֶל אֶת פְּעוּלָה יֵשׁ לְכֹן אֶת צוּרֵי אֶת כְּסֵל הַפְּעוּלָה אֶל-כִּי הוּא נִלְכַּד.

לדוגמה, **הִלְוָה** – הוא אתמול **הִלְוָה** ← שורש **ל-ו-ה** ← **גזרת נל"י**

צָנָה – הוא אתמול **צָנָה** ← שורש **צ-ו-ה** ← **גזרת נל"י**

מְחָה – הוא אתמול **מְחָה** ← שורש **מ-ח-ה** ← **גזרת נל"י**

(1) בכתוב מלא: בנייה, קנייה, כפייה וכו'.

(2) לצד שם הפעולה חֲנִיָּה במשקל קָטְלָה לפועל חָנָה שם פעולה גם במשקל קָטִילָה: חֲנִיָּה.

(3) בכתוב מלא: היבנות, היתלות, היגלות וכו'.

(4) בכתוב מלא: שינוי, זיכוי, פינוי, מינוי, ליווי, וידוי וכו'.

(5) בכתוב מלא: צוואה

המפיק ולורעי א"ן כת"ם

מפיק הוא נקודה באות ה"א בסוף מילה – ה. ה"א מפקת (מנוקדת במפיק) מציינת את היותה של הה"א עיצורית, כלומר אות הנקגית בצליל /h/, וזאת כדי להבדיל אותה מה"א נחה (אילמת). כך למשל, ההבדל בין שני הפעלים האלה המסתיימים באות ה"א:

גְּבָהּ (גדל בקומתו) **עִצְוֹת** **גְּבָהּ** (אסף כסף)

- ☞ הה"א עיצורית, ולכן מופקת. ☞ הה"א נחה, ולכן אינה מופקת.
- ☞ שלושה עיצורי שורש נהגים. ☞ רק שני עיצורי שורש נהגים.
- ☞ השורש: **ג-ב-ה** והגזרה: **שלמים** ☞ השורש: **ג-ב-י-ה** והגזרה: **נל"י-ה**

שורשי מג"ן כת"ם הם שישה שורשים שבהם לה"פ היא ה"א עיצורית המנוקדת במפיק. שורשי מג"ן כת"ם נוטים בצורות האלה:

- [מ-ה-ה]** מְהוּהָ (ש"ת) – (נאמר על בָּגָד או אריג) מרופט ובלוי מרוב שימוש, למשל מעיל מְהוּהָ או מכנסי ג'ינס מְהוּהָים.
- [ג-ב-ה]** גְּבָהּ (פ) – גדל בקומתו; צמח לגובה; גְּבוּהָ (ש"ת) – מי שהגובה שלו יותר מן הממוצע; לְגַבְהָ (שם פועל).
- [נ-ג-ה]** נָגַהּ (פ) – זרח; נָגַהּ (ש"ע) – אור, זוהר; שמו של כוכב לכת; הַגְּיָהּ (פ) – תיקן טעויות לשון בטקסט טרם פרסומו.
- [כ-מ-ה]** כְּמָהּ (ש"ת) – משתוקק, רוצה מאוד, מתגעגע למשהו, מביע כְּמִיָּהּ למשהו; כְּמָהּ (פ) – חש כמיהה עזה.
- [ת-מ-ה]** תְּמָהּ (ש"ת) – מתפלא, משתומם, נדהם; תְּמָהּ (פ) – התפלא, השתומם.
- [מ-ה-מ-ה]** הַתְּמָהּמָהּ (גם הַתְּמָהּמָהּ) (פ) – התעכב, השתהה.

☞ חמשת השורשים הראשונים ברשימת מג"ן כת"ם – **מ-ה-ה, ג-ב-ה, נ-ג-ה, כ-מ-ה, ת-מ-ה** – שייכים ל**גזרת השלמים**, ואילו השורש השישי **מ-ה-מ-ה** שייך ל**גזרת המרובעים**.

☞ מפיק באות ה"א יבוא רק בסוף מילה ורק כאשר הה"א מנוקדת בשווא נח או בפתח גנובה (בדרך כלל בצורת הזכר יחיד). בשאר הנטייה, כאשר מתחת לה"א יש תנועה, אין מסמנים בה מפיק (מכיוון שה"א שיש מתחתיה תנועה היא בהכרח ה"א עיצורית). לדוגמה:

גְּבָהּ, גְּבָהָ, גְּבָהֶי, לְגַבְהָ; גְּבוּהָ, גְּבוּהָה, גְּבוּהָים, גְּבוּהוֹת
 כְּמָהּ, כְּמָהָה, כְּמָהִים, כְּמָהוֹת
 מְתַמְהָמָהּ, מְתַמְהָמָהֶת, מְתַמְהָמָהִים, מְתַמְהָמָהוֹת

הבחור הגְּבוּהָ בעל המעיל המְהוּהָ
 כְּמָהּ לפגוש את חברתו נָגַהּ,
 ותְּמָהּ מדוע היא מְתַמְהָמָהֶת.